

Paraneeko tilintarkastuksen laatu keskeisten seikkojen raportoisimisella tilintarkastuskertomuksessa? – tilintarkastajien näkökulma

Kati Pajunen, Antti Rautiainen & Jani Saastamoinen

INTERNATIONAL AUDITING and Assurance Board (IAASB) julkaisi vuonna 2015 uuden ISA 701 -standardin, jonka mukaan tilintarkastuksen kannalta keskeiset seikat (KAM, key audit matters) tulee esittää listattujen yhtiöiden tilintarkastuskertomuksessa. KAM-asioiden raportoinnilla on pyritty parantamaan tilintarkastuskertomusten informaatioarvoa. Keskeisten asioiden miettiminen voi toisaalta auttaa fokuoimaan tilintarkastustyötä, mutta lisäinformaation antaminen johtaa toisaalta lisätyöhön ja tekee tilintarkastuskertomuksista pidempiä. Niinpä ei ole selvää, miten KAM-lisätietojen antamisen koetaan vaikuttavan tilintarkastustyöhön, tilintarkastuksen laatuun ja tehokkuuteen. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan tilintarkastajien näkemyksiä siitä, miten

Lili-Anne Kihn, Lasse Oulasvirta, Janne Ruohonen, Jaakko Rönkkö & Jani Wacker (toim.)
Talous, sääntely, ohjaus – tarkastuksen ja valvonnan ajankohtaiskysymyksiä.

Tampere: Tampere University Press 2019, 77–93.

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-004-5>

tilintarkastuksen kannalta keskeisten seikkojen esittäminen tilintarkastuskertomuksessa vaikuttaa tilintarkastuksen laatuun ja tehokkuuteen. Tutkimuksen aineistona on suomalaisille tilintarkastajille tehty kysely, johon saatiin 283 vastausta. Kyselyaineistoa analysoitiin tilastollisilla menetelmillä. Yleisesti KAM-raportointiin suhtauduttiin melko myönteisesti ja vaikka niiden koettiin lisäävän työmäärää, monet vastaajat kokivat niiden fokusoivan tilintarkastustyötä. Faktorianalyysi tuottaa kaksi ryhmää. ”Positiiviset” suhtautuvat yleisesti KAM-raportointiin myönteisesti. ”Analyttiset” peilaavat KAM-raportointia suhteessa tilintarkastusprosessiin analyttisesti. Regressionanalyysi osoittaa, että kokeneemmat tilintarkastajat suhtautuvat KAM-raportointiin vähemmän positiivisesti. Sitä vastoin KHT-tilintarkastajat näkevät KAM-raportoinnissa hyötyjä tilintarkastusprosessin kannalta, kun taas iäkkäämmät tilintarkastajat eivät.

Johdanto

Tilintarkastuskertomus on asiakirja, jossa tilintarkastaja viestii tilinpäätösten ja tilintarkastuskertomusten käyttäjille keskeisen sanomansa tarkastelun alla olevasta yhteisöstä ja sen taloudellisen informaation oikeellisuudesta (Libby 1979). Tilintarkastuskertomus, joka kertoo vain sen, onko tilinpäätös hyväksyttävissä vai ei, on saanut kritiikkiä osakseen siitä, ettei se tarjoa tarpeeksi yksityiskohtaista tietoa tarkastettavasta kohteesta eikä avaa tilintarkastusprosessin keskeisiä painotuksia (PCAOB 2013). On olemassa niin sanottu odotuskuilu sen suhteen, mitä tilintarkastukselta odotetaan ja mitä se pystyy käytännössä tarjoamaan (Mock, Bédard, Coram, Davis, Espahbodi & Warne 2013). On nähty, että tilintarkastuskertomuksen tulisi kertoa enemmän. Tähän kritiikkiin vastatakseen IAASB (International Auditing and Assurance Standards Board) julkaisi vuonna 2015 uuden ISA 701-standardin, jonka mukaan listayhtiöiden tilintarkastuskertomuksissa tulee raportoida tilintarkastuksen kannalta keskeiset seikat (Key Audit Matters, KAM¹) (IAASB 2015). Tätä uutta standardia on tullut noudattaa 15.2.2016 jälkeen tehdyissä tilintarkastuksissa, joten kokemuksia standardin soveltamisesta on jonkin verran kertynyt.

ISA 701 -standardin mukaan tilintarkastuksen läpinäkyvyys paranee KAM-seikkojen raportoinnin johdosta. Tilinpäätöksen käyttäjät saavat tietoa siitä, mikä on ollut kaikkein merkityksellisintä tarkastelun alla olevassa tilintarkastuksessa tai missä osa-alueissa tilinpäätös sisältää eniten johdon harkintaa. (ISA 701, 1.2.) KAM-seikkojen pohtiminen voi toisaalta auttaa fokusoimaan tilintarkastusta, mutta se tarkoittaa myös lisätyötä tilintarkastajille. Standardin kehittämisellä on pyritty lisäämään tilintarkastuksen laatua, mutta ei ole tutkimustietoa siitä, miten tilintarkastajat itse kokevat tämän uudistuksen tai näkevätkö he sillä olevan vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Tämän eksploratiivisen tutkimuksen tutkimuskysymys on, *miten tilintarkastajat kokevat KAM-seikkojen raportoinnin ti-*

---

¹ Key Audit Matters -sanoista muodostuva KAM-lyhenne on mahdollinen myös suomenkielisenä lyhenteenä, jos sanoiksi valitaan keskeisten seikkojen raportoinnin sijaan esimerkiksi ”kriittisten asioiden määrittely”.

tilintarkastuskertomuksissa vaikuttavan tilintarkastuksen laatuun? Teimme kyselyn suomalaisille tilintarkastajille toukokuussa 2018. Kyselyn perusteella KAM-seikkojen raportointiin suhtaudutaan jossakin määrin negatiivisesti. Toisaalta vaikka standardin soveltaminen lisää työmäärää, osa vastaajista koki sen fokusoivan tilintarkastustyötä.

Tämä artikkeli etenee seuraavasti. Ensin esitellään aiheeseen liittyvää aikaisempaa tutkimusta. Seuraavassa luvussa selostetaan aineiston hankinta ja käytetyt tutkimusmenetelmät. Sen jälkeen esitellään tutkimuksen tulokset. Lopuksi esitetään johtopäätökset.

Kirjallisuuskatsaus

Tilintarkastusala ohjaavat monet eri säädökset ja useiden eri sidosryhmien erilaiset odotukset. Sääntelyn avulla on yritetty parantaa muun muassa tilintarkastuksen laatua, poistaa odotuskuilua, vähentää valvontaan liittyviä ongelmia sekä lisätä tilinpäätösten ja tilintarkastuskertomusten informaatioarvoa (ks. esim. Francis 2004; Gold, Gronewold & Pott 2012; Gullkvist & Jokipii 2013; Ojala, Niskanen, Collis & Pajunen 2014; Pajunen & Saastamoinen 2013; Porter 1993). Tässä tutkimuksessa tarkastellaan tilintarkastuksen laatua, jolla on hyvin monta erilaista määritelmää tutkimuskirjallisuudessa (ks. esim. Watkins, Hillison & Morecroft 2004; Knechel, Krishnan, Pevzner, Shefchik & Velury 2013). Ammattikirjallisuudessa tilintarkastuksen laadun käsite on kuitenkin melko pelkistetty. Tilintarkastuksen laatu tarkoittaa lähinnä standardien ja määräysten noudattamista tilintarkastusprosessissa (ks. Watkins ym. 2004; ks. myös Kihn 2017). IAASB (2014) on määritellyt tilintarkastuksen laadulle oman viitekehyksen, joka pohjautuu tilintarkastusprosessiin palvelun tuottajan (ks. Kihn 2017) näkökulmasta. Määritelmän mukaan tilintarkastuksen laatu tarkoittaa esimerkiksi sitä, että tilintarkastusprosessi on edennyt säädösten mukaan, että osaamista on ollut käytössä riittävästi ja että käytettävissä on ollut riittävästi aikaa tilintarkastuksen suorittamiseen (IAASB 2014). Tässä

tutkimuksessa keskitytään tilintarkastuksen laatuun tuottajan ja standardien noudattamisen näkökulmasta, koska tarkastelun kohteena on tilintarkastajien oma näkemys ISA 701 -standardin soveltamiseen.

KAM-seikkojen esittäminen tilintarkastuskertomuksessa voi vaikuttaa merkittävästi tilintarkastajan työhön ja työn fokusointiin. ISA 701 -standardin mukaan KAM-seikkojen valintaan vaikuttaa esimerkiksi se, millä osa-alueilla tilinpäätöstä merkittävän virheellisuuden riski on arvioitu suuremmaksi tai mitkä osa-alueet tilinpäätöksestä sisältävät eniten johdon harkintaa (ISA 701, 9), ja näiden pohtiminen voi pitää sisällään myös jonkin verran subjektiivisuutta tilintarkastajan puolelta. ISA 701 -standardi sisältää myös melko laajat tarkastusprosessia kuvaavat dokumentointivaatimukset (ISA 701, 18) ja tilintarkastusprosessissa joudutaan miettimään, mihin asioihin tilintarkastuksen rajalliset resurssit tulee kohdentaa. Cordos ja Fulöp (2015) ovat tutkineet IAASB:n saamia kommenttikirjeitä ISA 701 -standardista. Yleisesti ottaen suhtautuminen KAM-seikkojen raportointiin oli näissä kirjeissä myönteistä, mutta osassa kommenttikirjeitä löydettiin myös huolenaiheita. Tilintarkastuksen raportointiprosessi voi viivästyä. Voi olla myös haasteellista valita oikeita asioita KAM-seikoiksi raportoitavaksi tilintarkastuskertomuksessa. Braselin, Doxeyn, Grenierin ja Reffettin (2016), mukaan tilintarkastuskertomuksessa esiin nostetut tilintarkastuksen kannalta kriittiset tekijät vaikuttavat myös tilintarkastajan oikeudelliseen vastuuseen. Kyseiset tutkijat näkevät kuitenkin näiden asioiden raportoinnin auttavan tilintarkastajan vastuun kontrolloimisessa.

On tärkeää selvittää, lisääkö uudistunut raportointi hyötyjä käyttäjien näkökulmasta. Bédard, Gonthier-Besacier ja Schatt (2014) ovat tutkineet Ranskassa vuonna 2003 käyttöön otettujen JOA-seikkojen (Justification of Assessments) vaikutuksia markkinoilla. JOA-seikkojen avulla tilintarkastuskertomuksen käyttäjä saa tietoa niistä seikoista, jotka ovat olleet lausunnon perustana. JOA-seikat vastaavat pitkälle KAM-seikkoja. Tutkijoiden mukaan JOA-seikkojen raportointi ei vaikuta tilintarkastuksen laatuun. Tilintarkastuksen laatua kuvaavana muuttujana he käyttävät

tuloksen järjestelyä kuvaavaa lukua. Myöskään tilintarkastuksen kustannuksissa muutos ei näy. JOA-seikkojen raportointi näkyy kuitenkin siinä, että tilintarkastuskertomuksen antamiseen menee hieman pidempi aika, joten joitakin vaikutuksia tilintarkastuksen tehokkuuteen on havaittavissa. Tutkijat päätyvät johtopäätökseen, että JOA-seikkojen raportoinnilla on pikemminkin symbolista merkitystä sen sijaan, että niillä olisi paljon informaatioarvoa markkinoiden näkökulmasta tarkasteltuna.

Tilintarkastuskertomuksen informaatioarvoa voidaan pohtia myös informaation relevanssin ja reliabiliteetin kannalta (ks. esim. IFRS-standardien käsitteellinen viitekehys), mutta tällöinkään ei ole selvää, kuka on se tilintarkastuskertomuksen käyttäjä, jolle tilintarkastaja pyrkii antamaan lisätietoa, ja mitkä ovat niitä relevantteja, keskeisiä avainasioita, joihin niukat tarkastusresurssit tulee kohdistaa. Sirois, Bédard ja Bera (2018) ovat tutkineet sitä, miten KAM-seikkojen raportointi tilintarkastuskertomuksessa vaikuttaa varsinaisen tilinpäätöksen analysointiin. Heidän kokeellisen tutkimuksensa löydös oli, että tilinpäätöksen lukijat kiinnittävät enemmän huomiota niihin liitetietoihin, jotka on raportoitu KAM-seikkoina tilintarkastuskertomuksessa. Jos raportoituja KAM-seikkoja on puolestaan useita, osa tilinpäätöksestä jää KAM-seikkojen ulkopuolisten asioiden tarkastelun suhteen vähemmälle huomiolle. Tämän tutkimuksen perusteella on tärkeää kiinnittää huomiota KAM-seikkojen valintaan.

Aineisto ja menetelmät

Kyselytutkimusaineisto hankittiin toukokuussa 2018 lähettämällä sähköinen kyselylomake kaikille suomalaisille tilintarkastajille. Kyselylomakkeita lähetettiin yhteensä 1408 vastaajalle ja vastauksia saatiin 283 kappaletta, joten kyselyn vastausaste oli 20,2 %. Lomakkeessa oli 14 kaikille vastaajille yhteistä väittämää. Lisäksi kyselyyn sisältyi kahdeksan väittämää, jotka oli tarkoitettu tilintarkastajille, joilla itsellään oli kokemusta KAM-seikkojen raportoinnista. Väittämiin vastattiin 5-portaisella Likertin asteikolla, jossa

5 = olen täysin samaa mieltä, 4 = olen jokseenkin samaa mieltä, 3 = en ole samaa mieltä enkä eri mieltä, 2 = olen jokseenkin eri mieltä ja 1 = olen täysin eri mieltä. Aineistoa analysoitiin tilastollisilla menetelmillä. Käytettyjä menetelmiä olivat kuvailevat tilastotiedot sekä pääkomponenttianalyysi, jossa muuttujajoukosta pyritään eristämään minimimäärä faktoreita, jotka selittävät mahdollisimman suuren määrän muuttujien varianssista (Mooi et al. 2018)².

Tulokset

Kuvailevat tilastotiedot

Taulukossa 1 raportoidaan kuvailevat tilastotiedot 14 väittämän kysymyspatteristosta, joilla mitattiin kaikkien vastaajien näkemyksiä KAM-seikkojen raportoinnista. Vastauksien määrä vaihteli 264:n ja 273:n välillä. Keskimäärin vastaajilla oli selkeä mielipide KAM-raportointiväittämistä: jokaisessa väittämässä vastausten keskiarvo poikkesi tilastollisesti merkitsevästi (p -arvo < 0,01) viisiportaisen Likert-asteikon neutraalista arvosta (3).

---

² Tilastollinen analyysi tehtiin Stata 15 -ohjelmistolla. Statan faktorianalyysissa voidaan hyödyntää pääkomponenttianalyysimenetelmää, joka toteutetaan faktorianalyysina, mutta skaalataan pääkomponenteiksi (Mooi et al. 2018).

Taulukko 1. Kuvailevat tilastotiedot 1

Väittäjä	N	KA	KP	Min.	Max.	t-arvo
Mielestäni KAM-seikkojen raportointi tilintarkastuskertomuksessa parantaa tilintarkastuksen laatua.	273	2,377	0,963	1	5	-10,69***
Mielestäni KAM-seikoista raportointi auttaa kontrolloimaan tilintarkastajan vastuuta.	271	2,804	1,038	1	5	-3,10***
Mielestäni KAM-seikoista raportointi tilintarkastuskertomuksessa lisää tilintarkastajien ja johdon välistä viestintää.	269	2,346	0,956	1	5	-11,23***
Mielestäni KAM-seikoista raportointi lisää tilintarkastuksen tehokkuutta siten, että tilintarkastusprosessi on sujuva.	269	3,182	0,977	1	5	3,06***
Mielestäni KAM-seikoista raportointi ei lisää yleistä luottamusta tilintarkastukseen.	266	3,376	1,010	1	5	6,07***
Mielestäni KAM-seikoista raportointi ei lisää merkityksellistä tietoa tilinpäätöksen käyttäjien päätösten tekijöiden tueksi.	267	3,464	0,970	1	5	7,82***
Mielestäni KAM-seikkojen raportointi lisää luottamusta yhtiöiden tilinpäätösinformaation oikeellisuuteen.	264	2,398	0,896	1	5	-10,92***
Mielestäni KAM-seikkojen raportointi lisää yleistä luottamusta tilintarkastukseen.	267	2,393	0,866	1	5	-11,44***
Sijoittajat saavat KAM-seikkojen raportoinnin myötä tilinpäätöksistä aiempaa enemmän lisäarvoa.	268	2,325	0,905	1	5	-12,21***
Johto saa KAM-seikkojen raportoinnin myötä tilintarkastuksesta enemmän lisäarvoa.	268	2,743	0,989	1	5	-4,26***
Mielestäni KAM-seikkojen raportointi on hyvä asia.	270	2,330	0,967	1	5	-11,39***
KAM-seikkojen raportointi parantaa tilintarkastuskertomuksen laatua.	264	2,545	0,997	1	5	-7,41***

*Paraneeko tilintarkastuksen laatu keskeisten seikkojen raportomisella
tilintarkastuskertomuksessa?*

KAM-seikkojen raportointi pienentää tilintarkastuksen odotuskuilua.	266	2,628	0,911	1	5	-6,66***
KAM-seikkojen raportointi parantaa tilintarkastuskertomuksen läpinäkyvyyttä.	264	2,292	0,890	1	5	-12,92***

Huom. N=havaintojen lukumäärä, KA=keskiarvo, KP=keskipoikkeama, Min.=minimiarvo, Max.=maksimiarvo. Mitta-asteikko: 5 = olen täysin samaa mieltä, 4 = olen jokseenkin samaa mieltä, 3 = en ole samaa mieltä enkä eri mieltä, 2 = olen jokseenkin eri mieltä ja 1 = olen täysin eri mieltä. T-testisuureen arvo ilmaisee, poikkeako keskimääräinen vastaus tilastollisesti merkitsevästi neutraalista vastauksesta (3). Tilastollinen merkitsevyys: *** p-arvo < 0,01.

Yleisimmin vastaajat olivat jokseenkin eri mieltä esitettyjen väittämien kanssa, mikä viittaa siihen, että vastaajat olivat skeptisiä KAM-raportoinnin hyödyllisyyttä kohtaan. Erityisesti KAM-seikkojen raportoinnin ei koettu parantavan tilintarkastuskertomusten läpinäkyvyyttä eikä tuovan lisäarvoa sijoittajille. KAM-seikkojen raportointia ei pidetty hyvänä asiana eikä raportoinnin katsottu parantavan tilintarkastuksen laatua. Kuitenkin vastaajat olivat neutraaleja tai hieman samaa mieltä väittämistä: *”Mielestäni KAM-seikoista raportointi lisää tilintarkastuksen tehokkuutta siten, että tilintarkastusprosessi on sujuva.”*, *”Mielestäni KAM-seikoista raportointi ei lisää yleistä luottamusta tilintarkastukseen.”* ja *”Mielestäni KAM-seikoista raportointi ei lisää merkityksellistä tietoa tilinpäätöksen käyttäjien päätöksentekijöiden tueksi.”* Lukuun ottamatta ensimmäistä väittämää nämäkin vastaukset ovat hyvin linjassa muiden vastausten lievän negatiivisuuden kanssa.

Taulukossa 2 esitetään kuvailevat tilastotiedot kyselyn osiosta, johon vastanneilla oli kokemusta KAM-raportoinnista ja KAM-prosesseista. Myös näissä väittämässä vastausten keskiarvot poikkesivat tilastollisesti merkitsevästi neutraalista vastauksesta. Keskimääräisissä mielipiteissä oli kuitenkin selkeää hajontaa. Vastaajat olivat jokseenkin eri mieltä siitä, että KAM-seikkojen raportointi lisää työmäärää liikaa tilintarkastusprosessissa, KAM-seikat on helppo valita ja että KAM-seikkojen valinta edesauttaa tilintarkastustyön fokusoinnissa. Kuitenkin vastaajat olivat jokseenkin samaa mieltä siitä, että KAM-seikkojen raportoinnilla on ollut operatiivista vai-

kutusta ja se on edesauttanut sisäisen valvonnan puutteiden löytämisessä. Vastaukset viittaavat myös siihen, että johdon toivomuksia painotetaan enemmän kuin tilintarkastusriskejä KAM-seikkojen valinnassa, ja että KAM-seikat valitaan vasta tilintarkastusprosessin loppuvaiheessa.

Taulukko 2. Kuvailevat tilastotiedot 2

Väittämä	N	KA	KP	Min.	Max.	t-arvo
Mielestäni KAM-seikkojen raportointi lisää työmäärää liikaa tilintarkastusprosessissa.	109	2,550	0,948	1	5	-4,95***
Mielestäni raportoitavat KAM-seikat on helppo valita.	108	2,500	0,912	1	5	-5,70***
Tilintarkastustyötä on helpompi fokusoida, kun päättää ensin KAM-seikat.	109	2,670	1,028	1	5	-3,35***
KAM-seikkojen raportointi on johtanut kohteissani operatiivisiin vaikutuksiin ja toimenpiteisiin useammin kuin aiempi raportointi.	108	3,278	0,926	1	5	3,12***
KAM-seikkojen raportoinnin myötä puutteita sisäisestä valvonnasta on löytynyt aiempaa enemmän.	107	3,486	0,994	1	5	5,06***
Valitsen KAM-seikat tilintarkastusriskien perusteella.	104	2,019	0,892	1	5	-11,21***
Valitsen KAM-seikat johdon toivomusten perusteella.	109	4,119	0,988	1	5	11,83***
Valitsen KAM-seikat vasta tilintarkastusprosessin loppuvaiheessa.	108	3,981	1,032	1	5	9,88**

Huomioita: N = havaintojen lukumäärä, KA = keskiarvo, KP = keskipoikkeama, Min. = minimiarvo, Max. = maksimiarvo. T-testisuuren arvo ilmaisee, poikkeako keskimääräinen vastaus tilastollisesti merkitsevästi neutraalista vastauksesta (3). Tilastollinen merkitsevyys: *** p-arvo < 0,01.

Faktorianalyysi

Vastaajatyypin ja vastauspainotusten löytämiseksi taulukossa 1 esitetyille väittämille tehtiin pääkomponenttianalyysi, jonka tulokset esitetään taulukossa 3. Koska tutkimus on luonteeltaan eksploraatiivinen, komponenttien sallittiin korreloivan keskenään, minkä vuoksi ratkaisussa sovellettiin vinorotaatiota (Promax). Analyysin ratkaisuun sisältyi 11 väittämää, jotka latautuivat kahdelle komponentille³. Nämä nimettiin seuraavasti: *Yleinen laatu* (Laatu) ja *Tehokkuuden ja vaikuttavuuden lisääminen* (Teho).

Komponenttien Cronbachin alfat ovat suhteellisen korkeita, mikä viittaa sisäisesti konsistenttiin mittariin.

Yleinen laatu kuvaa sitä näkemystä, että parhaimmillaan KAM-raportointi voi lisätä tilintarkastuksen laatua, yhteiskunnallista luottamusta tilintarkastukseen ja tuoda yleisesti sijoittajille lisäarvoa. *Tehokkuuden ja vaikuttavuuden lisääminen* kuvaa sitä näkemystä, että tilintarkastusprosesseilta odotetaan tehokkuutta ja vaikuttavuutta, toisin sanoen prosessien sujuvuutta, yritysjohton ja tilintarkastajien parempaa viestintää, selkeää vastuiden määrittelyä ja lisäarvoa myös asiakasyrityksen johdolle.

---

³ Kommunaliteettitarkastelun perusteella poisjätetyt kolme väittämää olivat: ”Mielestäni KAM-seikoista raportointi tilintarkastuskertomuksessa lisää tilintarkastajien ja johdon välistä viestintää.”, ”Sijoittajat saavat KAM-seikkojen raportoinnin myötä tilinpäätöksistä aiempaa enemmän lisäarvoa” ja ”KAM-seikkojen raportointi pienentää tilintarkastuksen odotuskuilua.”

Taulukko 3. Pääkomponenttianalyysin ratkaisu KAM-raportoinnin vaikutuksista

Väittämä	Laatu	Teho	Kommu- naliteetti
Mielestäni KAM-seikkojen raportointinen tilintarkastuskertomuksessa parantaa tilintarkastuksen laatua.	0,562		0,675
Mielestäni KAM-seikoista raportointinen auttaa kontrolloimaan tilintarkastajan vastuuta.		0,767	0,666
Mielestäni KAM-seikoista raportointinen lisää tilintarkastuksen tehokkuutta siten, että tilintarkastusprosessi on sujuva.		0,979	0,797
Mielestäni KAM-seikoista raportointi ei lisää yleistä luottamusta tilintarkastukseen. ^R	0,894		0,680
Mielestäni KAM-seikoista raportointinen ei lisää merkityksellistä tietoa tilinpäätöksen käyttäjien päätöksentekijöiden tueksi. ^R	0,893		0,656
Mielestäni KAM-seikkojen raportointi lisää luottamusta yhtiöiden tilinpäätösinformaation oikeellisuuteen.	0,618		0,621
Mielestäni KAM-seikkojen raportointi lisää yleistä luottamusta tilintarkastukseen.	0,748		0,651
Johto saa KAM-seikkojen raportoinnin myötä tilintarkastuksesta enemmän lisäarvoa.		0,696	0,615
Mielestäni KAM-seikkojen raportointi on hyvä asia.	0,739		0,799
KAM-seikkojen raportointi parantaa tilintarkastuskertomuksen laatua.	0,668		0,707
KAM-seikkojen raportointi parantaa tilintarkastuskertomuksen läpinäkyvyyttä.	0,775		0,642
Cronbachin alfa	0,923	0,796	
Lambda	6,302	1,206	
Osuus varianssista	0,525	0,391	

Lisätietoja: KMO = 0,919, K² = 1710,521 (p < 0,001). ^R Väittämän mitta-asteikko käännetty.

Taulukossa 4 raportoidaan pääkomponenttianalyysin ratkaisu taulukossa 2 esitetyille väittämille. Väittämät latautuvat kolmelle komponentille, joskaan ne eivät ole ongelmattomia. Nämä komponentit nimettiin: *Konkreettiset hyödyt* (Hyöty), *Riskit ja suunnitelmallinen KAM-määrittely* (Riskit) ja *Vaikutukset työmäärään* (Työmäärä).

*Paraneeko tilintarkastuksen laatu keskeisten seikkojen raportoinnilla
tilintarkastuskertomuksessa?*

Cronbachin alfan perusteella *Konkreettiset hyödyt* on toimiva. Sitä vastoin *Riskit ja suunnitelmallinen KAM-määrittely* -komponentin alhainen alfa viittaa siihen, että se on enemmän suuntaa antava. *Vaikutukset työmäärään* -komponentille latautui vain yksi väittämä, joskin korkealla arvolla.

Taulukko 4. Faktoriratkaisu KAM-prosessiväittämistä

Väittämä	Hyöty	Riskit	Työmäärä	Kommu- naliteetti
Mielestäni KAM-seikkojen raportointi lisää työmäärää liikaa tilintarkastusprosessissa.			0,972	0,921
Tilintarkastustyötä on helpompi fokusoida, kun päättää ensin KAM-seikat.	0,715			0,591
KAM-seikkojen raportointi on johtanut kohteissani operatiivisiin vaikutuksiin ja toimenpiteisiin useammin kuin aiempi raportointi.	0,850			0,692
KAM-seikkojen raportoinnin myötä puutteita sisäisestä valvonnasta on löytynyt aiempaa enemmän.	0,812			0,786
Valitsen KAM-seikat tilintarkastusriskien perusteella.		0,744		0,645
Valitsen KAM-seikat johdon toivomusten perusteella.	0,582			0,593
Valitsen KAM-seikat vasta tilintarkastusprosessin loppuvaiheessa. ^R		0,735		0,618
Cronbachin alfa	0,748	0,389	-	
Lambda	2,401	1,435	1,010	
Osuus varianssista	0,334	0,219	0,163	

Lisätietoja: KMO = 0,665, K² = 140,044 (p < 0,001). ^R Väittämän mitta-asteikko käännetty.

Konkreettiset hyödyt kuvaa näkemystä, jonka mukaan parhaimmillaan KAM-raportointi voi tukea työn fokusointia ja sisäisen valvonnan ongelmakohtien löytämistä, toisin sanoen tuoda hyötyjä niin tarkastajalle kuin asiakasyrityksellekin. *Riskit ja suunnitelmallinen KAM-määrittely* kuvaa klassista tilintarkastusriskilähtöistä ajattelutapaa, jossa suunnitelmallisesti

arvioidaan fokusalueet ja sitten toteutetaan tarkastus näiden mukaisesti (huomaa käännetty mitta-asteikko taulukon 4 alimman muuttujan kohdalla). *Vaikutukset työmäärään* kuvaa sitä, että työmäärän pelätään kasvavan liikaa.

Johtopäätökset

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa sitä, kokevatko tilintarkastajat KAM-seikkojen raportoinnin tilintarkastuskertomuksissa lisäävän tilintarkastuksen laatua. Teimme kyselyn toukokuussa 2018 kaikille suomalaisille tilintarkastajille. Löysimme faktorianalyysin avulla kaksi erilaista painotusta: *yleinen laatu* (Laatu) ja *tehokkuuden ja vaikuttavuuden lisääminen* (Teho). Yleisesti laatua korostavat positiivisimmat vastaajat kokivat, että KAM-raportit lisäävät luottamusta tilintarkastukseen, pienentävät odotuskuilua ja tuovat myös sijoittajille lisäarvoa. Tehokkuutta ja vaikuttavuutta korostaneet positiiviset vastaajat katsoivat, että tilintarkastusprosessi muuttuu sujuvammaksi, johdon ja tilintarkastajien viestintä lisääntyy, vastuut on helpompi määritellä ja asiakasyrityksen johto saa tilintarkastuksesta paremmin lisäarvoa. Löydetyt kaksi faktoria kuvastavat mielestämme suhtautumista tilintarkastukseen joko yleisenä yhteiskunnallisena, mm. sijoittajaa palvelevana valvontafunktiona, jossa työn laatu on keskeinen attribuutti tai sitten asiakaskeskeisenä businessprosessina, jossa korostuvat prosessien tehokkuus ja aikaansaadut vaikutukset, kuitenkin vastuuseikat muistaen.

Pääkomponenttianalyysin perusteella löysimme myös kolme näkemystä KAM-seikkojen merkitykselle, jotka nimettiin konkreettiset hyödyt (Hyöty), *riskit ja suunnitelmallinen KAM-määrittely* (Riskit) ja *vaikutukset työmäärään* (Työmäärä). Lyhyesti nämä voidaan nähdä hyöty-, riskikeskeisyys- ja työmääräpainotuksiksi uuden raportointimallin prosessin osalta. Nämä kolme osa-aluetta kuvaavat mielestämme hyvin tilintarkastustoiminnan suuntia, ja tasapainottelu näiden aspektien välillä kuvaa tulevai-

suuden haasteita tilintarkastustyössä: On yhtä aikaa tärkeää tuottaa hyötyjä ja palvella asiakasyritystä, ts. on pyrittävä lisäarvoon ja jatkuvuuteen esimerkiksi fokusoimalla työtä sekä sisäisten kontrollien parantamisella. Toisaalta on silti löydettävä olennaiset riskit perinteisen omistaja–joh-to-agenttisuhteen kannalta ja toimittava itsenäisesti ja suunnitelmien mukaisesti. Näistä huolimatta on kolmanneksi pyrittävä pitämään työmäärä ja aikataulupaine kohtuullisena, mikä heijastelee perinteisiä tilintarkastus-alan haasteita, mutta mahdollisuuksia uusille teknologisille ratkaisuille, kuten automaation ja ohjelmistojen käytölle täsmäytyksissä ja analyysissä.

Kaiken kaikkiaan KAM-uudistuksen vaikutukset koettiin hieman negatiivisesti, mikä voi kuvastaa sitä, että tilintarkastusalaa on kohdannut useampikin uudistus, joiden mielekkyys ei välttämättä ole selvä Suomen oloissa. Negatiivinen suhtautuminen väittämiin voi pahimmillaan tarkoittaa esimerkiksi, että tilintarkastuksen odotuskuilun (ks. Mock et al. 2013) nähdään jopa kasvavan KAM-uudistusten myötä. Toisaalta yleisellä tasolla esitetty KAM voi antaa tilintarkastajalle mahdollisuuden kertoa siitä, mihin asioihin on keskitytty, jolloin fokus ja ehkä myös vastuu voi olla muilla osa-alueilla pienempi (ks. myös Brasel ym. 2016; Sirois ym. 2018). Tilintarkastusalan uudistuksien, kuten KAM-raportoinnin, vaikutuksia voikin olla hyvä tarkastella uudestaan tulevaisuudessa ja pohtia mahdollisia vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun, vaikuttavuuteen, työmäärään, ristiriitaisiin vaatimuksiin työtehtävissä sekä tarkastusalan työllisyystilanteeseen.

Lähteet

- Bédard, J., Gonthier-Besacier, N. & Schatt, A. (2014) *Costs and Benefits of Reporting Key Audit Matters in the Audit Report: The French Experience*. https://documents.bsb-education.com/pdf/cig2014/ACTESDUCOLLOQUE/BEDARD_GONTHIER_BESACIER_SCHATT.pdf.
- Brasel, K., Doxey, M.M., Grenier, J.H. & Reffett, A. (2016) Risk Disclosure Preceding Negative Outcomes: The Effects of Reporting Critical Audit Matters on Judgments of Auditor Liability. *The Accounting Review*, 91(5), 1345–1362.
- Cordos, G.-S. & Fulöp, M.-T. (2015) Understanding audit reporting changes: introduction of Key Audit Matters. *Accounting and Management Information Systems*, 14(1), 128–152.
- Francis, J. R. (2004) What do we know about audit quality? *The British Accounting Review*, 36(4), 345–368.
- Gold, A., Gronewold, U. & Pott, C. (2012) The ISA 700 auditor's report and the audit expectation gap – Do explanations matter? *International Journal of Auditing*, 16(3), 286–307.
- International Auditing and Assurance Board, IAASB (2014) A Framework for Audit Quality: Key Elements that Create an Environment for Audit Quality.
- International Auditing and Assurance Standards Board, IAASB (2015) Auditor Reporting – Key Audit Matters. January 30, 2015.
- ISA 701. Kansainvälinen tilintarkastusstandardi. Viestiminen tilintarkastuksen kannalta keskeisistä seikoista riippumattoman tilintarkastajan tilintarkastuskertomuksessa.
- Gullkvist, B. & Jokipii, A. (2013) Perceived importance of red flags across fraud types. *Critical Perspectives on Accounting*, 24(1), 44–61.
- Kihn, L.-A. (2017) Tilintarkastuksen laatu – ajankohtaiskatsaus tilintarkastuksen tieteelliseen tutkimukseen. Teoksessa L.-A. Kihn, U. Leponiemi, L. Oulasvirta, J. Ruohonen & J. Wacker (toim.) *Näkökulmia tilintarkastuksen ja arviointiin*. Tampere: Tampere University Press, 81–100.
- Knechel, W.R., Krishnan, G.V., Pevzner, M., Shefchik, L.B. & Velury, U.K. (2013) Audit Quality: Insights from the Academic Literature. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 32(1), 385–421.
- Libby, R. (1979) Bankers' and Auditors' Perceptions of the Message Communicated by the Audit Report. *Journal of Accounting Research*, 17(1), 99–122.

- Mock, T., Bédard, J., Coram, P., Davis, S., Espahbodi, R. & Warne, R. (2013) The Audit Reporting Model: Current Research Synthesis and Implications. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 32(1), 323–351.
- Mooi, E., Sarsted, M. & Mooi-Reci, I. (2018) *Market Research. The Process, Data, and Methods Using Stata*. Springer Texts in Business and Economics, Singapore.
- Ojala, H., Niskanen, M., Collis, J. & Pajunen, K. (2014) Audit quality and decision-making in small companies. *Managerial Auditing Journal*, 29(9), 800–817.
- Pajunen, K. & Saastamoinen, J. (2013) Do auditors perceive that there exists earnings management in goodwill accounting under IFRS? Finnish evidence. *Managerial Auditing Journal*, 28(3), 245–260.
- Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB) (2013) Proposed Auditing Standards – The Auditor’s Report on an Audit of Financial Statements when the Auditor Expresses an Unqualified Opinion; The Auditor’s Responsibilities Regarding Other Information in Certain Documents Containing Audited Financial Statements and the Related Auditor’s Report; and Related Amendments to pcaob Standards. PCAOB Release No 2013-005. Washington, DC.
- Porter, B. (1993) An empirical study of the audit expectation-performance gap. *Accounting and Business Research*, 24(93), 49–68.
- Sirois, L.-P., Bédard, J. & Bera, P. (2014) *The Informational Value of Key Audit Matters in the Auditor’s Report: Evidence from an Eye-tracking Study*. http://www.isarhq.org/2014_downloads/papers/ISAR2014_Sirois_Bedard_Bera.pdf.
- Sirois, L.-P., Bédard, J. & Bera, P. (2018) The Informational Value of Key Audit Matters in the Auditor’s Report: Evidence from an Eye-Tracking Study. *Accounting Horizons*, 32(2), 141–162.
- Vanstraelen, A., Schelleman, C., Meuwissen, R. & Hofmann, I. (2012) The audit reporting debate: seemingly intractable problems and feasible solutions. *European Accounting Review*, 21(2), 193–215.

